

3 нашого життя.

Висновки Потєбні й додаток Южакова.—Чуже таке й власна вагу.—Невинна хвала.—Недоцїлюваннє національного моменту.—Рецент самовпевнених людей.—Мінливі мїюцї.—Послїдовний націоналізм.—Український тиждень.—Стара казка.—Українська рїчка і обривисті діля в Жучаки.—Не до зубів сграва.—Мирєвськїя політика.—Мертвий труп.

„Народитєсь, поглинута иншою, пієла безвїрної грати своїх сил, мїньш-кїпеч доводить все-таки й цю другу до роспаду“,—таку науку почув ми того разу від одного в найкращих учених нашого часу і разом людини з великим громадським серцем, що свої знання, не змалюючи їхньої вартости, зоставив служити життю і його потребам. Я дозволив собі ще раз навести оце, на мою думку, центральне місце в аргументації Потєбні не тільки за-для його теоретичної, безперечно глибокої, ваги, а й за-для великого практичного значіння, як висновок, що по всяк час знадобитись може серед обставин, в яких живемо тепер. „Лучше і глибоже показати опасностъ всяких программъ денационализаціи, опасностъ і для денационализирующаго столько же, сколько і для денационализируемого, было-бы ватруднительно“,—так писав, ознайомившись з теорїєю Потєбні не-бїжчик Южаков, додаючи до цього ще й од себе такі категоричні слова: „всякія программы искусственной, тѣмъ болѣе трудительной денационализаціи суть плыны собственнаго ослабленія и вырожденія“. Не тільки в народитєсь пригнїчена несе на собі ярмо свого пригнїчення,—прокляттямъ лежить воно й на глобителях, що

власне дію ведуть до загину, що денационаліуючи инших, собі самим копають яму, складають програма і плани „собственного ослабленія и вырожденія“. Так метяться історична Немецїа за той найбїльший гріх проти людської природа, що виявляється сплутощенням чужої свідомости та надоевїтством над внутрїшньою людиною... „Мерзость запустѣла“ не тільки на поневолену націю чагаа, а хвилею невинною розливається навкруги, затопляючи собою й тих щасливих переможців, що сподївались у свою скарбїницю вібрати чуже добро з чужих лавів, огравувавши до нї точки слабших. „Чуже хапанє“ і їм боком виходить; загальне нївельюваннє і їхній власний рївень приривжує, чуже ослабленнє спричиняється і до їх власного ослабленнє та виродженнє. Пишний переможець римлянин захлинувся в тїй хвилї, що сам же й збив, денационаліуючи підвладні народи. Наслїдник несподїванї, але—треба правду казати—благодієнї, бо вони одні тільки можуть здержати завнадто широкї апетити амерожцїє і зменшити хоч трохи горе подоланих. Природа немов кинула свою острогову дужчим, сама покляла їм межу, за яку не повинні переступати, щоб власними руками не завдати собі самозбивчого удару. На краю безоднї вона спїяє своїх обранців, показуючи їм те, що їх чекає, скоро вони іще один ступїнь зроблять, вживаючи заходів штучної і примусової денационалізації. „Там дна немає“, проказує дбайлива мати-природа.

Менї здається, що з цього погляду завнадто мало оцінюють вагу національних рухів та відродженнїв. Звичайно думають, що національний рух слугує тільки тїй нації, серед якої

він проминьває, що це є типова ознака національного егоїзму, який тільки про себе й дбає. А як національний рух прокидається серед нації пригноблених, одсталых, які не грають першої партї в світовому концерті, то його вважають часто навіть за ознаку понижена тїєї вартости, що мають загальнолюдські адности, за боротьбу проти великої, єдиної, вселюдської культури. „Добродї людскости“, звичайно з межи пануючих націй, смїливо пишуть свої рецепти хорам, на їх погляд, дітям національних рухів; занедбають свої національні бажання, пристають до нас, пануючих—ї благо вам буде; може й гірше вам прийдесть по-первах, та—що діяти—ліки звичайно вже бувають гірші, але треба їх заживати, щоб хорий организм поставити на шлях до здоровлїя. І от до цих самолюбивих людей приходять справжній ученї і роздирає перед ними завїсу, за якою сховано справжню цїну їхніх рецептів. Замїсть здоровлїя, ми за тїєю завїсою бачимо початки гнильни, і навпаки—там, де вони в крайому разї слабїсть добачали—зерна здоровлїя змаганнїв, щоб оздоровити людскїсть і залобїгти оїї ганренї, що починається на місцї національної нївельації та денационалізації.

Маючи, таким способом, на метї інтерєсь пригнобленої нації, національний рух посередно слугує інтерєсам і нації науучої, бо руйнує її самовбїчї „планы собственного ослабленія и вырожденія“. Тим самим слугує він і загально-людській культурї, бо не тільки власний народ підїмає до неї, а не дає й культурнїшим народам упасти в безодню ослабленнє й виродженнє, до якої ве-

дуть їх спроби загальної нївельації з національного боку. Націям науучоїм і пригнобленим довелося, як бачимо, помїнятися мїєсями і лікарям дїстати самим на те ліжко, яке вони з ласки своєї виготовували своїм пацієнтам... І дай їм Воже здоровими встать, то б то забути й занехати отї бажання надїлати свою національність комусь иншому.

Нас ані трохи не адивує оця перемїна мїюцями, бо її внос же зазвичай і єдиною формулою охопив Потєбнє, кажучи, що „последовный национализм—це интернационализм“, то б то послїдовний націоналізм є егоїстичнї примхи тїшити, а велику службу справляє світовим, вселюдським інтерєсам. Допїру ми бачили, як він цим інтерєсам слугує навіть тоді, коли йде проти об'єднаннє, яке пієти то має на метї самї интернаціональні завдання.

На ділі всяке об'єднаннє, всяка денационалізація, хоча говорять про интернаціональні завдання, носить національну одєжу—пануючої нїпїювальности, виявляється в національних формах,—яких, але такі національних. Значить, не интернаціоналізм та націоналізм стоять ворогами в денационалізаторській політїкї, а два націоналізми—націоналізм глобїтелїв і націоналізм пригноблених, націоналізм агресивний і націоналізм оборонний, націоналізм руйнівницький і націоналізм творчий, націоналізм хисткий і націоналізм послїдовний. Не треба, думаю, говорити, який з ворогів має право на сподїтти не тільки з етичного боку, а навіть з погляду доцїлюваннє в інтерєсах людскости, в інтерєсах самого интернаціоналізму. „Послїдовний интернационализм—це интернационализм“,

—каже Потєбнї і має повну рацію. Адже такий націоналізм—націоналізм пригноблених, оборонний, творчий і послїдовний націоналізм—обороняючи свої національні права, дбаючи про своє національне існуваннє, не нападєть на инших, значить, не запрожує згоди народів між собою, не викликає національної ворожнїчї, не льмає людскости на ворожї шматки, що тільки й тїгають один на одного, як би проковтнути сусїда. Ця „благородна“ робота провадиться якраз у тому другому таборї, і життя останнїх днїв дало нам нову ілюстрацію до цього, коли ще треба тут ілюстрації.

Передостаннїй тиждень смїливо можна назвати тижнем українським через ту увагу, що вєнєцька здобуло собі в Росїї українство. Почалося трохи ранїше в відомїй заяві Крамаржа. Занеу цю підхопили д. д. Стороженко і Яворський, що в кнївському клубї націоналістів мали спеціальні відчитї про „маєшицтво“, за які хай уже Бог їм проїть і історїя. Далї виступив д. Локотє у „Голосї Москви“ з такою обороною українства, про яку найкраще, може, буде сказати: „не так тїї вороги, як добрий люде“. А на сподїваннї цим гвалт прабїт, певна рїч, д. Савенко в Мєньшїковим: першїй подавсь до столицьє з звичайним лемєнтуваннєм про „маєшинокоє движєніє“, а другий використав це лемєнтуваннє для чергового доноє на українство. Гвалт справдї піднявсь чималий, так що обїзвались на його навіть такі органи, які звичайно ні пари з уст не подають про українство. Словом—сталося вєнєче в тїй старїй кавкї: „посїяв дїд рїчку і вироста рїчка велика-превелика“, а коло неї мету-

* „Дневник жуналиста“. „Русск. Богатство“, 1895, X, 110.

п'ятає в безладді всі, хто так чи інакше хотів би од річки смалешеньким поживитись: дідко—Крамарж за річку, бабка—Стороженко з Яворським за дідка, Машка—Локоть за бабку і так далі без кінця. Знайшлася навіть Жучка, в обраєї л. Волянця з "Кієвлянина", що до загального гвалту долучила й своє не так сильне, як прозивалие дзаволієня... І всі за чергою нагуюються, щоб з корінням вирвати річку: "тагнуть-погнать — вытащить не могут"...

Не можуть... Справді бо: нічого, опріч гвалту, і початків гризай змжати що тагнуть, не виходить із силкування славних лицарів денационалізації, бо не під силу праця й не до зубів ріпка: не вкуотять. А не вкуотять тим, що коли одкинути фантастичний елемент "мазепиєтства", державної арати, змови і т. ин. вигаданий сакрафантескими головами, та дуже реальний елемент простого, нічим не укріпного допосу—річки українства й не можна витягнути й знити, не зашкідивши тим глибокого коріння, що годує не тільки Україну, а й цілу Росію і насамперед охой "великодержавній" народ, якого інтересами прикривається сикафантеска братія. І стоять ваші працьовники круг зневаженої ріпки, очиривши зуби, а що робити з нею й як її їсти почати—не додумуються. Власне їм здається, що вони додумались: "тащить", "не пуцать", "воспретить", "пресьць" і такі інші вигуки найголосніше чуно з урби Савенків. Але, певне, й сами вони не дуже то віри діймають цим рецентам, як і власним вигадкам про арату на підставі павахід по Шевченкові та пам'ятника Хмельницькому. 250 років—і цього

не можуть не знати хоч деякі з Савенків, яких ще Господь не до решти покарав,—Мимрецьської програми ретельно додержувано на Україні; доходило як знаємо до того, що звичайної пісні про Гриця під ногами не можна було підписати, що український "допич дрібенький" повивен був у французькому "одязі виходити на люде—і що ж а того? Все таки сучасним ділкам та бабкам із Жучками на додаток доводиться констатувати, що "виросла ріпка велика-превелика", а як коло неї попоратись—не знати... Хочете знов з початку пробувати—зробіть даску, пробуйте!.. Можете допробуватись, що ріпка ще більша виросте, а сили вашої напевне помешає. Помешає не тільки через те, що з старістю й останні зуби повипадають, але,—і ще більше—й через те, що "вєнкія программы *искусственной*", а тьмь боляе *примудительной* денационалізації, суть плавні собствєного ослаблєнія и вирождєнія", як влучно сформулував Южаков теорію Потебні. З своїми планами денационалізації українського народу, з проектами а Іа Мимродов, з галасом: "пресьць" і "воспретить"—стали наші обрусєтелі перед загадкою, якої не тільки їм, а й нікому не розв'язати. А коли б їм і пощастило зробити неможливе, то тим самим завдади б вони такий удар по собі самим, якогю напевне жадний організм не видержать. Денационалізація 30-мільйонного народу, як би була у власті людській, зробила б таку щєлину в людськості, якої нічим не закрити і напевне провалилося б у ту щєлину, все, чим хизуються тепєрішні обрусєтелі й за-для чого силкуються стерти а лона землі український народ. Великоруська, чи як хочете—"общєру-

ская" культура і насамперед мова з її великим і багатим письменством—зникнуть, робитимуться мертвими й нікому непотрібними разом з тим, як денационалізувавсь б український народ, і денационалізуєтьсь сам, денационалізував би він і денационалізуєторів; на їх трупах виростало б щєше іаше (не знаю, чи любє тепєрішнім ділкам обрусєня. Та виростаючи, ота нова мова в процесі зростання мусєла б знов же роспадатися на частє. "Тепєрішня російська літературна мова,—ще раз нагадаю висловки Потебні,—можє зберєгати сєбе-таке єдиноство тільки до того часу, поки вона служать органом величчї меншости. Ставши ж дійсно євєросієською, а тим пачє євєславянською, вона разом з тим сама б роспалась на нарєччя".

Інакше кажучи, на-ново роспочалися б мука того процесу, в якому народились тепєрішні мови й письменства, і в результаті тих несказаних мук, яких дичї може й не видержє ніякий організм, все так жадного "єдиноства" не вийшло б. Колєсь, дуже давно, ма вже мали сільну євєславянську мову й письменство,—це ту старо-болгарську "письменність", якою живились наші далєкі прадїди на євітєнні свого історичного життя. Мертвим трудом лежить вона тепєр перед нами в старих пам'ятках, остєргаючи перед шляхом насильного об'єднання. Сюди не їдїть—пророчичє промовляє той труп. І тим гірш для тих, хто не хоче розумїти його пророчичєго мови. На власну пагубу працює вона.

Сергій Єфремов.